

УДК 811.111'373.45'373/45'373.611/612

ІСТОРИЧНІ ПОСЛІДОВНОСТІ У ТВОРЕННІ ВТОРИННИХ ДЕРИВАТИВ ВІД АНГЛІЙСЬКИХ ДІЄСЛІВ РОМАНСЬКОЇ ЕТИМОЛОГІЇ

Ольга Білинська

Львівський національний університет імені Івана Франка

Укладено повну вибірку випадків завершення віддієслівної (діє)прикметникової деривації творенням вторинних прислівників чи іменників від основ романської етимології в історії англійської мови. Завдяки історичним текстовим прототипам виявлено представленість сценаріїв становлення віддієслівних дериваційних ланцюжків із природною (від простого до складнішого) та неприродною послідовністю конститuentів. Апробовано змінний критерій хронологічної однорідності прецедентних текстів в оцінці часової відстані між парадигматичними станами спільнокореневого словотворення. Виявлено подібності та незбіги у хронології становлення вторинного творення від основ французької етимології та дієслівних латинізмів.

Ключові слова: словотвірний ланцюжок, етимологічні класи основ, текстові прототипи, моделі хронологічної (не)однорідності.

Романські дієслова англійської мови охоплюють два етимологічні класи лексем. Дієсловами французької етимології (разом 4421 дієслово) визнають лексеми із французькими та у частині випадків також і з латинськими етимонами. Дієслівним латинізмам (разом 3234 дієслова) притаманні лише латинські, але не французькі відповідники [6]. Увага до романських елементів у лексико-словотвірній системі англійської мови торкається не тільки мотивуючих основ [порівн.14], але також і формантів [див. 7; 11]. Мета цієї статті полягає у з'ясуванні конвергентних та дивергентних особливостей двох етимологічних класів дієслівних основ у сучасній та історичній онтології віддієслівних словотвірних ланцюжків.

Дослідження зосереджено на релевантних запитах до повної вибірки дієслів та спільнокореневих з ними прикметників й дієприкметників, а також вторинних віддієслівних прислівникових та іменних дериватів із єдиним суфіксом чи варіантними формантами за [20]. Якщо не зазначено протилежне, парадигматична реконструкція використовує історично перший із двох чи більше варіантних суфіксальних утворів. Особливу увагу звернемо на хронологічну (не)однорідність відповідних текстових прототипів.

Творення вторинного похідного від прикметникової чи дієприкметникової мотивуючої основи факультативне, віддієслівна деривація здебільшого не завершується вторинним дериватом.

Вторинні похідні майже не досліджені у контексті числення категоріальних типів, зокрема, щодо процесів мотиваційної реконструкції лексем. Зовсім не вивченими залишаються обидва класи віддієприкметникових іменників та прислівників від дієприкметників минулого часу. Відомі нам праці присвячені головним певним особливостям окремих типів – прислівникам від дієприкметника теперіш-

нього часу [18; 4; 8, с. 120-121, 127; 10], іменникам [2; 12; 13; 19] та рідше прислівникам [2] від модальних прикметників, а також комбінаториці афіксів різного етимологічного статусу у термінах гіпотези їхнього впорядкування за рівнями (інакше – тактами) віддієслівної деривації загалом [15; 16; 17; 9; 3] чи в окремих її кроках, як-от модальних прикметниках чи похідних від них іменниках [5]. Водночас групи похідних слів можуть виявити цікаві особливості власної організації завдяки більшій увазі до відповідних інтегральних ономасіологічних зв'язок із мотивуючими їх лексемами [1].

Віддієслівні словотвірні ланцюжки із проміжними прикметниками/ дієприкметниками засвідчують глибину відповідних словотвірних гнізд. Зрозуміло, що кількість дериваційних ланцюжків дещо перевищує число дієслів, словотворення від яких сягає вторинної деривації. Адже проміжні прикметники/дієприкметники можуть мотивувати не лише єдиний словотвірний ланцюжок, але й категоріально відмінні у завершальному акті словотворення ланцюжки. Для виявлення питомої ваги таких гнізд у відповідному етимологічному класі дієслів слід виявити збіги основ щодо вторинних похідних різних категорій.

Дієслово та спільнокореневий з ним прикметник/дієприкметник являють собою словотвірну пару. Реалізація словотвірного потенціалу основи у вторинному відприкметниковому чи віддієприкметниковому прислівнику/іменнику вибудовує словотвірний ланцюжок. Дещо менше сподіваними є збіг прикметника чи дієприкметника, який мотивує вторинні похідні різних частин мови, та виділення на цій підставі пари словотвірних ланцюжків із перетином у початковому та проміжному вузлах ад'єктивної гілки (в інших термінах – зони) віддієслівного словотвірного гнізда.

Вторинна похідність від прикметників у корпусі словотвірних гнізд, започаткованих дієсловами французького походження, дещо вища порівняно з цим показником для масиву дієслів латинської етимології (33 % проти 27%). На перший погляд такий незбіг досить дивний, адже прикметників від дієслівних латинізмів майже у два рази більше, ніж від дієслів французького походження. Проте його справжня причина, мабуть, у вищому ступені словотвірної адаптації дієслів французької етимології. Адже прикметникові латинізми частіше засвідчені перед відповідними дієсловами порівняно із прикметниками, які мотивовані основами французької етимології – порівн. 215 проти 830 випадків серед латинізмів та лише 29 проти 429 випадків з-поміж словотвірних пар, мотивованих дієсловами французького походження.

Різниця між етимологічними класами вершин щодо частки вторинної похідності від модальних прикметників (36% проти 28%) навіть суттєвіша порівняно з похідними від прикметників (див. (1) та (2)). Така диспропорція узгоджується з вищою дериваційною активністю дієслів французької етимології щодо творення модального прикметника.

У наведених далі прикладах прийнято принцип послідовно-перерваного представлення масиву фактів, отриманих у результаті запиту до заповненої електронної решітки. Кількісні параметри перебувають у режимі вільного доступу до конструйованих об'єктів, творячи верифікаційне середовище історичної чи сучасної квантитативної корпусної дериватології. Основою занесення лексеми до системи аналізу прийнято її засвідчення у корпусі текстів, інтегрованих до Великого Оксфордського словника [20]. Архаїчність лексем позначено знаком * після відповідного запису:

- (1) віддієслівні словотвірні ланцюжки, *мотивовані прикметником*
- (1.1) дієслова французької етимології
- (1.1.1) прикметники без вторинної віддієслівної деривації: ... -aid, aidant ... -pray, prayful ... -retent* , retentive*... -slash, slashy ...-vex, vexatious ... (377 словотвірних пар)
- (1.1.2) прикметники із вторинною віддієслівною деривацією
- (1.1.2.1) кінцеві спільнокореневі прислівники та іменники: ... -apprehend, apprehensive, apprehensively, apprehensiveness ...-blame, blameful, blamefully, blamefulness ... -discord, discordant, discordantly, discordantness...-flash, flashy, flashily, flashiness ...-mischieve, mischievous, mischievously, mischievousness ... (82 пари словотвірних ланцюжків)
- (1.1.2.2) кінцеві прислівники без іменників: ... adhere, adherent, adherently ... -annoy, annoyous*, annoyously* ... -damn, damnatory, damnatorily ... -disturb, disturbant, disturbantly*... -repute, reputative, reputatively ... (85 словотвірних ланцюжків)
- (1.1.2.3) кінцеві іменники без прислівників: ...-advert, advertent, advertently ... -affront, affrontive, affrontiveness ...conduct, conductive, conductivity... -molest, molestful, molestfully* -squash, squashy, squashiness ... (18 словотвірних ланцюжків)
- (1.2) дієслова латинської етимології
- (1.2.1) прикметники без вторинної віддієслівної деривації: ... collate, collative ... -retaliate, retaliatory... -retard, retardant... -subside, subsident... (771 словотвірна пара)
- (1.2.2) прикметники із вторинною віддієслівною деривацією
- (1.2.2.1) кінцеві спільнокореневі прислівники та іменники: ... -attract, attractive, attractively, attractiveness ... -coerce, coercive, coercively, coerciveness... -dissent, dissentaneous, dissentiously, dissentaneousness ... -exuberate, exuberant, exuberantly, exuberantness ... -obligate, obligatory, obligatorily, obligatoriness ...-urge, urgent, urgently, urgentness ... (130 пар словотвірних ланцюжків)
- (1.2.2.2) кінцеві спільнокореневі прислівники без іменників: ... -abhor, abhorrent, abhorrently ... -hesitate, hesitant, hesitantly ... -ruminate, ruminant, ruminantly ... -suppress, suppressive, suppressively ... (135 словотвірних ланцюжків)
- (1.2.2.3) кінцеві спільнокореневі іменники без прислівників: ... -addict, addictive, addictiveness ... -dissipate, dissipative, dissipativity ...-revere, reverent, reverentness (36 словотвірних ланцюжків)
- (2) віддієслівні словотвірні ланцюжки, *мотивовані модальним прикметником*
- (2.1) дієслова французької етимології
- (2.1.1) модальні прикметники без вторинної віддієслівної деривації: ... -abat, abatable ... -revere, reverable ... -surprise, surprisable... (597 словотвірних пар)
- (2.1.2) модальні прикметники із вторинною віддієслівною деривацією
- (2.1.2.1) кінцеві спільнокореневі прислівники та іменники: ... -adore, adorable, adorably, adorability... -govern, governable, governably, governableness ... -impress, impressible, impressibly, impressibility-subdue, subduable, subduably, subduableness ... (143 пари словотвірних ланцюжків)
- (2.1.2.2) кінцеві спільнокореневі прислівники без іменників: ...-argue, arguable, arguably... -contemn, contemnible, contemnibly* ... -pinch, pinchable,

- pinchably ... (18 словотвірних ланцюжків)
- (2.1.2.3) кінцеві спільнокореневі іменники без прислівників: ... -avow, avowable, avowableness ... -excite, excitable, excitability... -perfect, perfectible, perfectibility ... (202 словотвірні ланцюжки)
- (2.2) дієслова латинської етимології
- (2.2.1) модальні прикметники без вторинної віддієслівної деривації: ... -deter, deterrable ... -implore, implorable ... -vivisect, vivisectible ... (368 словотвірних пар)
- (2.2.2) модальні прикметники із вторинною віддієслівною деривацією
- (2.2.2.1) кінцеві спільнокореневі прислівники та іменники: ... -detect, detectable, detectably, detectability ... -laud, laudable, laudably, laudableness ... refute, refutable, refutably, refutability ... (46 пар словотвірних ланцюжків)
- (2.2.2.2) кінцеві спільнокореневі прислівники без іменників: ... -detect, detectable, detectably ... -irritate, irritable, irritably... -predict, predictable, predictably... (10 словотвірних ланцюжків)
- (2.2.2.3) модальні прикметники та спільнокореневі з ними іменники: ... -coerce, coercible, coercibleness ... -divide, dividable, dividableness ... -exhaust, exhaustible, exhaustibility ... -stimulate, stimuable, stimulability ... (125 словотвірних ланцюжків)

Частка дієприкметникових дериватів, які доповнено творенням вторинних похідних прислівників або/та іменників, значно нижча порівняно з питомою вагою вторинних похідних, мотивованих прикметником. В обох класах дієслівних основ при проміжному дієприкметнику теперішнього часу кінцеві іменники зустрічаються головно у поєднанні зі спільнокореновими прислівниками. Та й загалом їх значно менше від прислівників. Ці тенденції, хоча й менш виразно, утримуються також у ланцюжках із проміжним дієприкметником минулого часу. У масиві дієслів французького походження словотвірні ланцюжки, які сягають вторинної деривації, торкаються, відповідно, 28,7% дієприкметників теперішнього часу та лише 15,4 % дієприкметників минулого часу. Серед дієслів латинського походження вторинна деривація властива 10,5 % дієприкметників теперішнього часу та лише 7,7% дієприкметників минулого часу (порівн. (3) та (4)).

- (3) віддієслівні словотвірні ланцюжки, *мотивовані дієприкметником теперішнього часу*
- (3.1) дієслова французької етимології
- (3.1.1) дієприкметники теперішнього часу без вторинної віддієслівної деривації: ... -detest, detesting ... -order, ordering ... -tend, tending ... (1363 словотвірні пари)
- (3.1.2) дієприкметники теперішнього часу із вторинною деривацією
- (3.1.2.1) кінцеві спільнокореневі прислівники та іменники: ... -astonish, astonishing, astonishingly, astonishingness ... -entice, enticing, enticingly, enticingness ... -torment, tormenting, tormentingly, tormentingness ... (100 пар словотвірних ланцюжків)
- (3.1.2.2) кінцеві спільнокореневі прислівники без іменників: ... -annoy, annoying, annoyingly ... -languish, languishing, languishingly... -repent, repenting, repentingly ... (419 словотвірних ланцюжків)
- (3.1.2.3) кінцеві спільнокореневі іменники без прислівників: ... -cause, causing, causingness ... -perceive, perceiving, perceivingness ... (7 словотвірних ланцюжків)

- (3.2) дієслова латинської етимології
- (3.2.1) дієприкметники теперішнього часу без вторинної віддієслівної деривації:
... -alienate, alienating ... -orrupt, corrupting ... -pollute, polluting ...
(1004 словотвірні пари)
- (3.2.2) дієприкметники теперішнього часу із вторинною деривацією
- (3.2.2.1) кінцеві спільнокореневі прислівники та іменники: ... -convince, convincing, convincingly, convincingsness ... -implore, imploring, imploringly, imploringness ... (18 пар словотвірних ланцюжків)
- (3.2.2.2) кінцеві спільнокореневі прислівники без іменників: ... -attract, attracting, attractingly... -extol, extolling, extollingly ... -scribble, scribbling, scribblingly... (160 словотвірних ланцюжків)
- (3.2.2.3) кінцеві спільнокореневі іменники без прислівників: -astringe, astringing, astringingsness, -impel, impelling, impellingsness, -relax, relaxing, relaxingsness (3 словотвірні ланцюжки)
- (4) віддієслівні словотвірні ланцюжки, *мотивовані дієприкметником минулого часу*
- (4.1) дієслова французької етимології
- (4.1.1) дієприкметники минулого часу без вторинної віддієслівної деривації ...
-devise, devised ... -pend, pended ... -revere, revered ... (2357 словотвірних пар)
- (4.1.2) дієприкметники минулого часу із вторинною деривацією
- (4.1.2.1) кінцеві спільнокореневі прислівники та іменники: ... -advise, advised, advisedly, advisedness ... -exalt, exalted, exaltedly, exaltedness ... -satisfy, satisfied, satisfiedly, satisfiementsness ... (110 пар словотвірних ланцюжків)
- (4.1.2.2) кінцеві спільнокореневі прислівники без іменників: ... -condemn, condemned, condemnedly ... -detest, detested, detestedly ... -reveal, revealed, revealedly ... (97 словотвірних ланцюжків)
- (4.1.2.3) кінцеві спільнокореневі іменники без прислівників: ... -cheat, cheated, cheatedness ... -part, parted, partedness ... -receive, received, receivedness ... (68 словотвірних ланцюжків)
- (4.2) дієслова латинської етимології
- (4.2.1) дієприкметники минулого часу без вторинної віддієслівної деривації ...
-discuss, discussed ... -equate, equated ... -prohibit, prohibited ...
(1578 словотвірних пар)
- (4.2.2) дієприкметники минулого часу із вторинною деривацією
- (4.2.2.1) кінцеві спільнокореневі прислівники та іменники: -connect, connected, connectedly, connectedness ... -exhaust, exhausted, exhaustedly, exhaustedness ... -refract, refracted, refractedly, refractedness ... (49 пар словотвірних ланцюжків)
- (4.2.2.2) кінцеві спільнокореневі прислівники без іменників: ... -delude, deluded, deludedly ... -interrupt, interrupted, interruptedly ... -obstruct, obstructed, obstructedly ... (52 словотвірні ланцюжки)
- (4.2.3) кінцеві спільнокореневі з дієсловом іменники без прислівників ... -devote, devoted, devotedness ... -elate, elated, elatedness ... -suggest, suggested, suggestedness ... (31 словотвірний ланцюжок)

На підставі меншої частки віддієприкметникової деривації можна вважати, що ступінь словотвірного засвоєння дієслів латинського походження слабкіший, ніж словотвірна адаптація дієслівних лексем французької етимології.

Корпус текстових прототипів, представлених у Великому Оксфордському Словнику англійської мови [20] – джерело інформації щодо розширення лексики в його еволюції, середовище для реконструкції процесів і тенденцій віддієслівної словотвірної морфології. Зрозуміло, датовані текстові фрагменти лексем вимагають доволі тонкого щодо різноманітних, виправданих логікою дослідження, таксономічних стратиграфій матеріалу та інструментарію запитів. Останні повинні формувати, зіставляти та видавати вибірки електронних масивів текстових прототипів відповідних категорій лексем.

Надійність текстових прототипів реєстрового середовища історичного корпусу нових для певного періоду слів виправдана з огляду на стратегію укладачів словника стосовно уваги до морфологічно маркованих слів. Уперше засвідчений контекст вживання правила віддієслівного або вторинного віддієслівного словотворення щодо мотивуючої основи (дієслова) або ж найраніше відзначений контекст уживання наслідку міжмовного контактування за умови засвідчення похідного, але при пізнішій відміченості у текстах його мотивуючої/мотивуючих основ(и) прийнято за верифікувальні конститuentи моделювання спільнокореневих первинних/вторинних віддієслівних парадигм та віддієслівних словотвірних ланцюжків. У словотвірних гніздах від дієслів романського походження ланцюжки, у яких безпосередніми основами прислівників та іменників є віддієслівні прикметники та дієприкметники, що утворені після дієслів, займають залежно від категоріального наповнення принаймні від 62% до 92% відповідних спільнокорневих угруповань слів.

1) -coerce 1475, coercive 1600, coercively 1661 (послідовне засвідчення лексем у 270 із 431 ланцюжка):

1475 *Bk. Noblesse* 69 The duc..wyth hys felyshyppe were coerced to take the Bastyle for her deffence.

a1600 Hooker *Eccl. Pol.* vii. iii. §1 Power..coercive over other ministers.

1661 *Discip. & Cerem. Ch. Eng.* ii. 16 The exercise of civil Government, coercively by Mulcts, or corporal Penalties.

2) -derive 1386, derivative 1530, derivativeness 1668 (послідовне засвідчення лексем у 185 із 254 ланцюжків):

c1386 Chaucer *Knt.'s T.* 2180 (Ellesm. & Camb. MSS.) Conuertynge al vn to his propre welle ffrom which it is dirryued sooth to telle.

1530 Palsgr. 79 The pronownes derivatyves have thre accidentes.

1668 Wilkins *Real Char.* ii. i. §4. 35 Transcendental Relations of Quality at large..Derivativeness

3) -allure 1401, alluring 1577, alluringly 1661 (послідовне засвідчення лексем у 549 із 642 словотвірних ланцюжків):

1401 *Pol. Poems* (1859) II. 54 Alle these ben alured to zoure sory secte.

1577 tr. *Bullinger's Decades* (1592) 450 By alluring inticements of many fair promises.

1611 Cotgr., *Faire les doux yeux à..*to frame or set th' eyes to looke alluringly, flatteringly, or pitifully at one.

4) -devour 1315, devouring 1382, devouringness 1611 (послідовне засвідчення лексем у 118 із 127 словотвірних ланцюжків):

c1315 Shoreham 29 He soffreth noȝt to be to-trede, And of bestes devoured.

1382 Wyclif *Isa.* xxix. 6 Gret vois of whirlewind, and of tempest, and of flaume of fjr deuourende

1611 Florio, *Diuoracità*, deuouringnesse, greedinesse.

5) -commend 1325, commendable 1386, commendably 1531 (послідовне засвідчення лексем у 162 із 224 словотвірних ланцюжків):
c1325 E.E. Allit. P. B. 1 Clannesse who-so kyndly cowþe comende.
c1386 Chaucer Melib. 894 No thing so comendable in a gret lord, as whan he is debonaire.
 1531 Elyot *Gov. i. vii, Nature seketh..howe in quietnes to be commendably disposed.*

6) -remunerate 1523, remunerable 1593, remunerability 1659 (послідовне засвідчення лексем у 386 із 510 словотвірних ланцюжків):
 1523 Cromwell in Merriman *Life & Lett. (1902) I. 313 Entending to remembre and also remunerate the olde acquayntaunces.*
 1593 Nashe *Christ's T. (1613) 134 Shall he not (of all other) doe him the most remunerablest seruice?*
 1659 Pearson *Creed (1816) I. 570 If there were no other consideration, but..of the liberty and remunerability of human actions.*

7) -maim 1297, maimed 1400, maimedly* 1596 (послідовне засвідчення лексем у 285 із 349 словотвірних ланцюжків):
 1297 R. Glouc. (Rolls) 5833 Hii velle & to brusede some anon to deþe & some ymaumed [*v.r. maimed*] & some yhurt.
a1400–50 Alexander 4544 Lo, to so many may ned gods þour menbris 3e dele.
 1596 Nashe *Saffron Walden Wks. (Grosart) III. 47 Being aboue 2 yeres since maimedly translated into the French tongue.*

8) -vex 1423, vexed 1440, vexedness 1754 (послідовне засвідчення лексем у 229 із 278 словотвірних ланцюжків):
 1423 Jas. I *Kingis Q. clxxiv, Though that my spirit vexit was tofore In sueuenyng, alsone as euer I woke, By twenty fold it was in trouble more.*
c1440 Promp. Parv. 509/2 Vexid, vexatus.
 1754 Richardson *Grandison V. xx. 90 My teasing uncle broke out into a loud laugh, which..had more of vexedness than mirth in it.*

Поряд із кількісно переважаючим послідовним (“правильним”) формуванням словотвірних ланцюжків звернення до текстових прототипів, які для економії місця іноді подають лише відповідними датованими лексемами, здатне виявити сценарії становлення категоріальної семантики у сфері лексем, об’єднаних спільним коренем, а також виявити представленість таких сценаріїв. Водночас електронне моделювання дозволяє розрізнити об’єднання історичного матеріалу, які не відповідають критеріям природності, через різноманітні уявні подібності фактів, що належать різним періодам історії мови, а отже, й різним соціально-історичним умовам її еволюції.

У наведених вище прикладах словотвірних ланцюжків дотримано критерію суфіксальної наступності словотвірних актів. Проте критерій історичної першості дериваційних варіантів при моделюванні словотвірного ланцюжка не виключає парасинтезу у частині випадків відприкметникового творення, коли історично первинний прикметник утворено певним суфіксом, а (най)старший з-поміж вторинних утворів прислівникового чи іменникового статусу є продовженням словотворення від іншого молодшого прикметникового деривата, напр. ...-assent 1297, assentant* 1400... assentatorily 1626 ... -exclaim 1570, exclamatory 1593, exclamatively 1836 ... -oppress 1340, oppressful* 1606, oppressively 1769 ... -regard 1430, regardant 1443, regardively* 1602 -venge 1300, vengeant* 1340, vengeously* 1599 ... -perform 1350, performant 1900, performativeness 1960 ... -regard 1430, regardant 1443,

regardfulness 1571... -supplicate 1417, supplicatory 1450, supplicantly 1864; ... -add 1374, additory 1659, additivity 1908... -conclude 1300, concludent* 1571, conclusiveness 1677

Текстові прототипи – неоднорідні щодо часу засвідчення верифікаційні фрагменти морфологічної (словотвірної) креативності. Можливості електронного моделювання комплексних (за О.С. Кубряковою) дериваційних одиниць, якими є словотвірні пари та словотвірні ланцюжки, дозволяє запроваджувати змінні критерії хронологічної однорідності. Такими, що виникли неоднородно можна вважати лексеми з текстовими прототипами, які засвідчені з часовою різницею принаймні в один рік (рядок 4 у табл. 1-2) або ж у довільних діапазонах часової різниці, як-от: понад 30, понад 60 чи понад 100 років (рядки 1-3 у табл. 1-2). Ступінь хронологічної однорідності у двотактних (у термінах аплікативної граматики) фрагментах словотвірного гнізда умовно приймемо за однаковий у кожному такті, хоча це наближення відступає при аналізі абсолютних значень вікового диференціала текстових прототипів.

Таблиця 1. Хронологічна (не)однорідність текстових прототипів у словотвірних ланцюжках від дієслів французької етимології

Умовні позначки: v – дієслово; d – дериват першого такту похідності; d' – дериват другого такту похідності; A – віддієслівний прикметник; P I – лексикалізований дієприкметник теперішнього часу; A_{mod} – віддієслівний модальний прикметник; P II – лексикалізований дієприкметник минулого часу. Збіг віку текстових прототипів лексем, які є членами віддієслівного словотвірного ланцюжка, позначено комою, незбіг – крапкою з комою. Хронологічну однорідність, межі якої довільно прийнято за 30 років, позначено дефісом. Часовий диференціал у 60 років – дефісом та знаком оклику, у 100 років – дефісом та двома знаками оклику.

Хронологічна послідовність	v A D	v A N	v P I D	v P I N	v A _{mo} D	v A _{mo} N	v P II D	v P II D	разом
1) v-!d-!d'	17	15	102	25	29	68	32	19	307
2) v-!d-!d'	47	35	193	61	61	143	90	70	700
3) v-d-d'	83	54	294	85	97	222	150	119	1104
4) v; d; d'	120	79	409	100	135	279	209	165	1496
5) v, d, d'	1	0	1	0	0	0	0	2	3
6) v; d'; d	13	7	69	3	14	24	15	11	156
7) v; d, d'	7	2	23	2	1	12	2	1	50
8) v, d; d'	5	3	10	2	1	3	8	8	40
9) d, d'; v	1	0	0	0	2	0	2	2	7
10) v,d';d	0	0	0	0	1	1	1	0	2
11) d'; v; d	1	0	2	0	1	7	0	0	11
12) d; v; d'	15	9	8	0	9	19	18	13	91
13) d'; d; v	2	0	0	0	0	0	0	0	2
14) d; d'; v	5	2	0	0	8	5	0	0	20
Інвентар (рядки 4-14)	170	102	522	107	172	350	255	202	---

З огляду на особливість інтеграції латинського адстрату відмінна пропорція між сумарною кількістю випадків, поданих у рядках 1 - 4 та у решті рядків таблиць 1-2 доволі очікувана. У масиві французьких основ словотвірні ланцюжки із хронологічно неоднорідними природними (від дієслова до вторинного похідного) датуваннями текстових прототипів займає 80% вибірки, у корпусі дієслівних латинізмів – лише 70%. Проте у французьких основ кожний п'ятий ланцюжок виявляє величину часового диференціала текстових прототипів дієслова, (діє)прикметника та вторинного

Таблиця 2. Хронологічна (не)однорідність текстових прототипів у словотвірних ланцюжках від дієслів латинської етимології

Хронологічна послідовність	v A D	v A N	v PI D	v PI N	v Aмо D	v Aмо N	v PII D	v PII D	разом
1) v-!d-!d'	16	16	22	4	2	17	6	9	92
2) v-!d-!d'	49	50	51	7	8	41	25	22	253
3) v-d-d'	96	84	107	14	23	76	48	39	487
4) v; d; d'	153	109	146	19	31	111	82	67	718
5) v, d, d'	0	0	0	0	0	0	1	0	1
6) v; d'; d	16	1	21	1	3	21	6	5	74
7) v; d, d'	8	5	5	0	1	8	2	1	30
8) v, d; d'	3	4	2	0	1	1	5	4	20
9) d, d'; v'	2	0	0	0	0	1	0	0	3
10) v,d';d	0	0	0	0	0	0	0	0	0
11) d'; v; d	3	0	0	0	0	2	0	0	0
12) d; v; d'	58	35	3	1	16	23	5	3	144
13) d'; d; v	2	0	0	0	0	0	0	0	2
14) d; d'; v	19	2	0	0	3	4	0	0	28
Інвентар (рядки 4-14)	264	156	177	21	55	171	101	80	---

прислівника або іменника, який для відповідних пар конститuentів перевищує 100 років. Серед латинізмів такий розподіл вікової різниці становить лише 13% відповідних ланцюжків. Зрозуміло, що формат подачі матеріалу дозволяє отримати вичерпний список ланцюжків із довільним діапазоном вікового диференціала текстових прототипів їхніх членів, проте попередній поріг різночасовості у відповідному запиті поглинає наступний вищий ступінь хронологічної однорідності.

Випадки порушення принципу глибшої хронології мотивуючого конститuenta словотвірного ланцюжка порівняно з мотивованим конститuentом (рядки 5-14 у табл. 1-2) можуть свідчити про особливості еволюції словотворення, а також про можливі історичні події у ході становлення дериватарію, тенденції словотвірної адаптації основ тощо.

Лексикалізація часової неоднорідності текстових прототипів при зворотній хронології конститuentів ланцюжка (d'; d; v) та при молодшому прикметнику і вклиненому між вторинним дериватом та проміжним мотиватором дієслову (d'; v; d) як у рядках 11 та 13 табл. 1-2 надто нечисленна для етимологічних спостережень: 1) -excel 1430, excellent 1382, excellently 1340; -trench 1483, trenchant 1330, trenchantly

1325; -disquisite 1825, disquisitive 1647, disquisitively 1622; -subsult* 1656, subsultory 1638, subsultorily 1626; 2) -persevere 1374, perseverant 1413, perseverantly 1340; -compliment 1663, complimenting 1681, complimentingly 1654; -exist 1602, existing 1762, existingly* 1601; -accustom 1477, accustomable* 1494, accustomably* 1450; -appreciate 1655, appreciative 1698, appreciatively 1656; -occasionally* 1545, occasionally* 1655, occasionally* 1526; -specificate 1620, specificative* 1641, specificatively* 1600; -combust 1483, combustible 1529, combustibility 1471; -perplex 1595, perplexable 1656, perplexability 1592.

У двох інших сценаріях хронологічної неоднорідності текстових прототипів (d; v; d' та d; d'; v), які, однак, суперечать вимозі природної морфології (рядки 12 та 14 табл. 1-2), менш чисельний корпус латинізмів дає пропорційно більшу кількість випадків порівняно зі словотвірними гніздами від дієслів французької етимології (див. значення останньої колонки у цих рядках за табл. 1-2). В ілюстраціях, які наведено тут та нижче, приклади перед позначкою протиставлення належать масиву словотвірних гнізд від дієслів французької етимології, після неї – деривації від дієслівних латинізмів: 1) напр., -exist 1602, existent 1561, existently 1694; -intend 1300, intentive 1290, intentiveness 1561; -resound 1386, resounding 1374, resoundingly 1611; -opine 1581, opinable 1456, opinably 1655; -persuade 1513, persuasible 1382, persuasibility 1627; -detest 1533, detestable 1461, detestableness 1612; -enrage 1500, enraged 1398, enragedly 1572; -acquaint 1297, acquainted 1230, acquaintedness 1661 vs. -restrict 1535, restrictive 1400, restrictively 1610; -digress 1530, digressing 1529, digressingly 1864; -hesitate 1623, hesitating 1622, hesitatingness 1890; penetrate 1530, penetrable 1412, penetrably 1594; -separate 1432, separable 1393, separability 1640; -predict 1652, predicted 1546, predictability 1868; -addict 1560, addicted 1534, addictedness 1660; 2) напр., -revere 1661, reverent 1380, reverently 1382; -expense 1909, expenseful* 1605, expensefulness* 1613; -detest 1533, detestable 1461, detestably 1531; -perdure 1450, perdurable 1250, perdurability 1374 vs. -indulge 1638, indulgent 1509, indulgently 1572; -revere 1661, reverent 1380, reverentness 1566; -mutate 1818, mutable 1374, mutably 1646; -abominate 1644, abominable 1366, abominableness 1530.

Навпаки, при розгортанні словотвірних ланцюжків із хронологічно першим дієсловом, однак при зворотній хронології текстових прототипів вторинного деривата та його прикметника/дієприкметника (v; d'; d) співвіднесеність продуктивності у словотворенні від етимологічних класів основ виявляє більшу від пропорційної перевагу на користь дієслів французької етимології (див. рядок 6 у табл. 1 та 2): -abuse 1413, abusive 1583, abusively 1531; -advise 1297, advise* 1648, advisiveness* 1436; -covet 1225, coveting 1526, covetingly 1382; -beg 1225, begging 1583, beggingness* 1382 -force 1300, forceable* 1574, forcibly 1543; -adapt 1611, adaptable 1800, adaptability 1661 -disdain 1380, disdained 1598, disdainedly 1535 -satisfy 1430, satisfied 1816, satisfiedness 1571 vs. -contradict 1570, contradictive 1627, contradictorily 1605, -exact 1529, exactive 1822, exactiveness 1628; -infer 1526, inferring 1890, inferringly 1571; -astringe 1523, astringing 1752, astringingness 1731; -destruct 1638, destructible 1755, destructibility 1730-permute 1377, permutable 1776, permutability 1662; -direct 1374, directed 1598, directedly* 1539; curve 1594, curved 1710, curvedness 1676.

У переважаючому сценарії становлення словотвірного ланцюжка (текстові приклади див. вище), згідно з яким за найстарішим за віком дієсловом слідує послідовно розгорнена словотвірна пара віддієслівного (діє)прикметника та похідного від нього прислівника або іменника (v; d; d') представленість латинських основ дещо нижча від пропорційно очікуваної щодо кількості дієслів відповідної етимології (порівн. останню колонку рядка 4 у табл. 1-2). Як у попередніх випадках хроно-

логічної неоднорідності, розгортання такого ланцюжка відображає дві події у розширенні лексику. Моделювання величини вікової різниці у відповідних парах конститuentів (див. рис. 1 та 2) вибудовує криві, що відображають частини вибірки у довільно заданій кількості діапазонів значення хронологічної неоднорідності текстових фрагментів.

Природність розгортання словотвірного ланцюжка (рядок 4 у табл. 1-2) виявляє незбіги між масивами етимологічних класів основ щодо міри хронологічної неоднорідності відповідних текстових прототипів (рис.1-2), що становлять інтерес для ширшої інтерпретативної теорії історичного словотвору.

Зрозуміло, що весь історичний простір текстових прототипів подільний на окремі синхронні зрізи. Тоді помічені особливості матеріалу видаються тоншими, однак його повноті бракуватиме комплексних словотвірних одиниць, конститuentи яких належать різним синхронним зрізам.

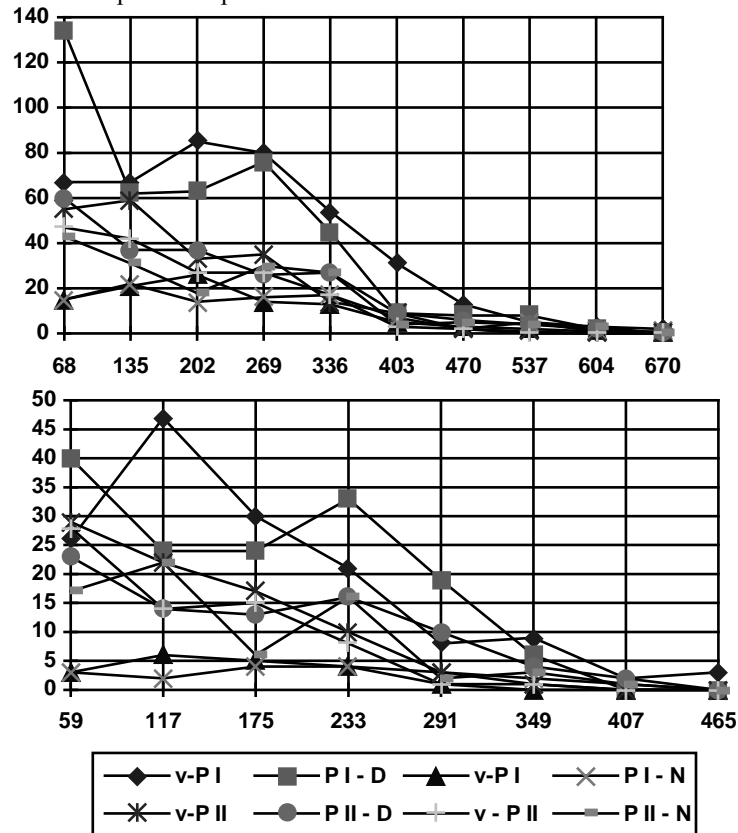

Рис.1. Хронологічна неоднорідність текстових прототипів у віддіслівних ланцюжках, мотивованих дієприкметниками: вісь x – діапазони величини вікової різниці у роках; вісь y – кількість виявлених пар лексем. Верхні криві – дієслова французької етимології; нижні криві – латинізми

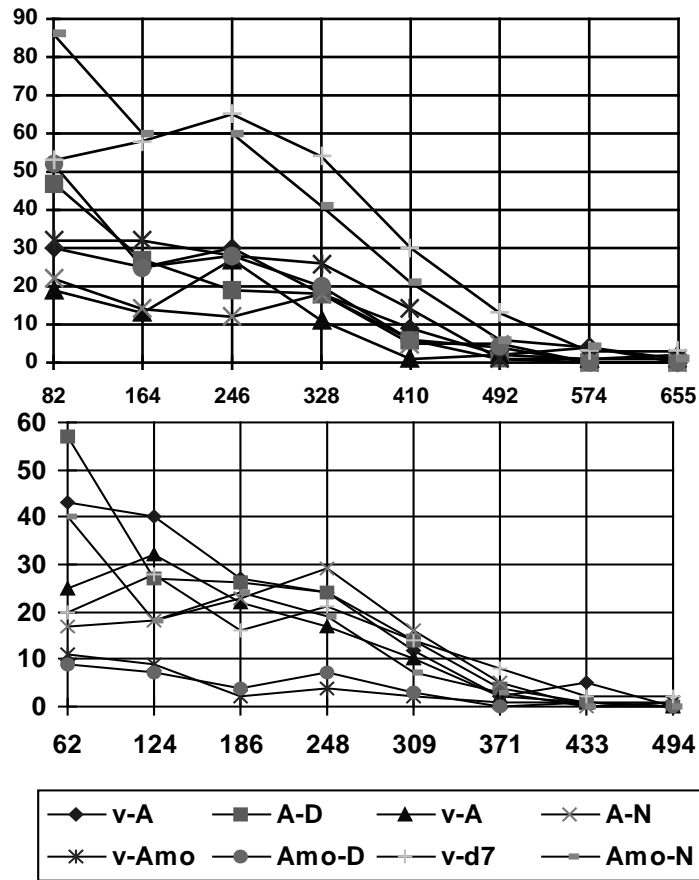

Рис.2. Хронологічна неоднорідність текстових прототипів у віддієслівних ланцюжках, мотивованих прикметниками: вісь x –діапазони величини вікової різниці у роках; вісь y – кількість виявлених пар лексем. Верхні криві – дієслова французької етимології; нижні криві – латинізми

У випадку ланцюжків, утворених віддієслівними прикметниками, відмінності в обраних параметрах між масивами основ французької та латинської етимології значно виразніші у порівнянні з ланцюжками, формованими дієприкметником.

Віддієприкметникові ланцюжки відображають усереднений ступінь словотвірної адаптації іншомовних дієслівних проникнень до дериватарію. Відприкметниковим ланцюжкам притаманна вища міра індивідуальної історичності.

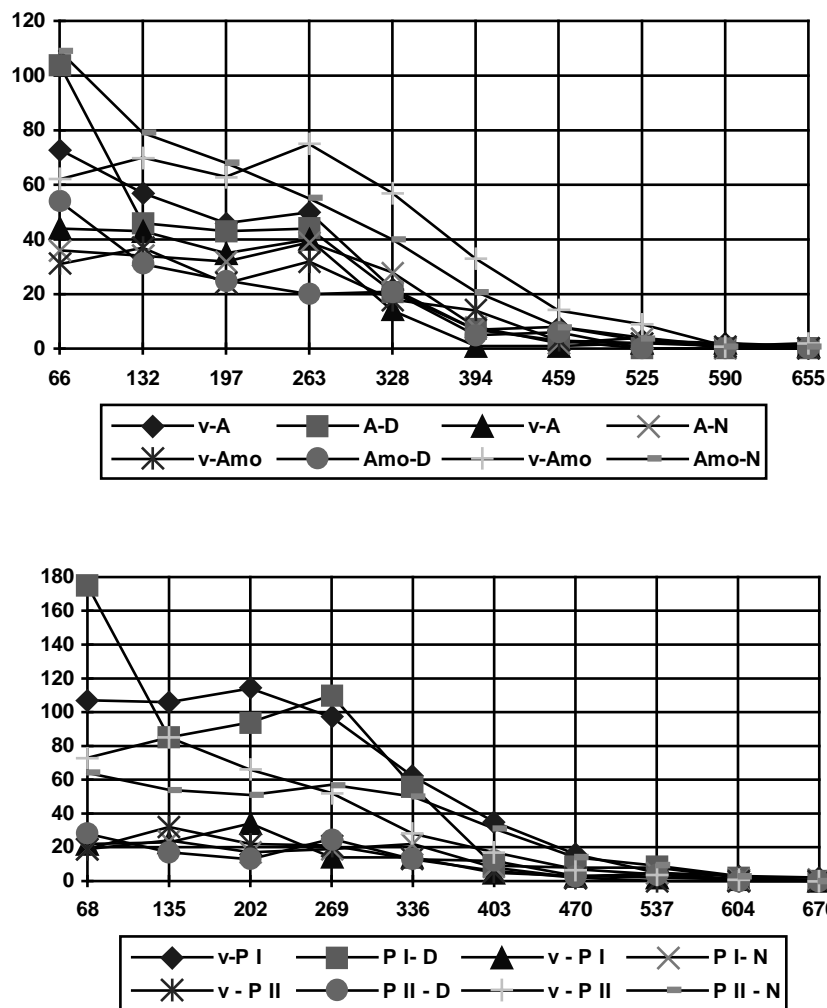

Рис. 3. Хронологічна неоднорідність текстових прототипів у словотвірних ланцюжках, мотивованих дієсловами романської етимології

Одноактним щодо формування словотвірним ланцюжкам властива хронологічна збіжність двох конститuentів. Комплементарність дієслова стосовно прецедентних хронологічно збіжних прикметника/дієприкметника та його похідного (рядок 9 табл. 1-2) зустрічається рідко (d, d'; v): -intend 1300, intensitive 1290, intentively 1290; custom* 1394, customizable 1303, customably* 1303; -perdure 1450, perdurable 1250, perdurably 1250; cloak 1509, cloaked 1500, cloakedly 1500; -crust 1430, crusted 1382,

crustedly 1382; -sully 1591, sullied 1571, sulliedness* 1571 vs.-assert 1604, assertive 1562, assertively 1562; -dubitate 1837, dubitative 1615, dubitatively 1615; -deflagrate 1727, deflagrable 1691, deflagrability 1691.

З-поміж двох інших можливостей одноактного формування словотвірних ланцюжків прецедентність (рядок 8 табл. 1-2) дієслівно-прикметникової чи дієслівно-дієприкметникової пари (v, d; d') перевершує випадки комплементарності (рядок 7 табл. 1-2) обох одночасових дериватів (v; d, d'): 1) напр., -repent 1290, repentant 1290, repentantly 1556; -apprehend 1398, apprehensive 1398, apprehensiveness 1639; -roach 1528, roachy 1707, roachiness 1707; -differ 1374, differing 1374, differingly 1602; -daunt 1300, daunting 1300, dauntingness 1613; -tune 1500, tunable 1500, tunably 1586; -tune 1500, tunable 1500, tunableness 1561; -deplore 1559, deplored 1559, deploredly 1656; -canker 1398, cankered 1398, cankeredness 1538 vs. -precipitate 1528, precipitant 1620, precipitantly 1620; -venerate 1623, venerative 1829, venerativeness 1829 -extol 1494, extolling 1886, extollingly 1886; -intersperse 1566, interspersed 1664, interspersedly 1664; -negate 1837, negated 1876, negatedness 1876. 2) напр., -argue 1303, arguitive* 1665, arguitively* 1665; -claim 1300, claimative 1868, claimativeness 1868; -confess 1340, confessing 1658, confessingly 1658; -effect 1494, effecting 1768, effectingness 1768; -move 1250, movable 1374, movability 1374; -force 1300, forced 1548, forcedly 1548; -bash* 1340, bashed* 1440, bashedness* 1440 vs. -deflux* 1647, defluxive 1655, defluxively 1655; -venerate 1623, venerative 1829, venerativeness 1829; -recant 1535, recanting 1593, recantingly 1593; -repress 1374, repressible 1882, repressibly 1882; -extend 1330, extendible 1477, extendibility 1477; -abscond 1565, absconded 1691, abscondedly 1691; -negate 1837, negated 1876, negatedness 1876. Проте ця природна перевага складається за рахунок французьких, а не латинських основ (порівн. рядки 7-8 табл. 1-2).

Засвідчення дієслова та його дієприкметника того самого року говорить про моментальну словотвірну і формотвірну адаптацію, прикметника – про один із варіантів комплексної контактної ланки міжмовної взаємодії.

Ланцюжки з текстовими прототипами засвідченими одного і того самого року (v, d, d'), а також одночасне засвідчення дієслова та вторинного деривата з подальшою фіксацією первинного віддієслівного утвору (v, d'; d) виявилися поодинокими (порівн. рядки 5 та 10 у табл. 1-2) : 1) -mischieve 1330, mischievous 1330, mischievously 1330; -fruish* 1450, fruishing 1450, fruishingly 1450; -evolve 1641, evolved 1641, evolvedly* 1641; 2) -agree 1374, agreeable 1384, agreeably 1374; -agree 1374, agreeable 1384, agreeability 1374; -effray* 1375, effrayed 1533, effrayedly 1375. Не знайдено підтвердження для історично давнішого первинного/вторинного деривата та пізнішого однорічного засвідчення дієслова та іншого похідного (d; v, d' та d'; v, d).

Апробована методика видається застосовною до вивчення часової онтології вторинних девербативів разом з іншими ділянками віддієслівних словотвірних гнізд під час їхнього формування у результаті міжмовної взаємодії та внутрішньомовної еволюції.

1. Кубрякова Е.С. Роль словообразования и производного слова в обработке знания // Кубрякова Е.С. Язык и знание. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – С. 390-458.
2. Медведева Л.М. Части речи и залог. – Киев: Вища школа, 1983. – 144 с.
3. Aronoff M., Fuhrhop N. Restricting suffix combinations in German and English: Closing suffixes and the monosuffix constraint // *Natural Language & Linguistic Theory* 20, – 2002. – P. 451- 490.
4. Donner M. Adverb form in Middle English// *English Studies* 72. – 1991 – P. 1-11.
5. Fabb N. English suffixation is constrained only by selectional restrictions//*Natural Language and Linguistic Theory* 6. – 1988. – P. 527-539.

6. Durkin Ph. Latin loanwords in the early modern period. How often did French acts as an intermediary? // Dury R., Gotti M., Dossena. M., eds. English Historical Linguistics. Vol.II. Lexical and Semantic change. – Amsterdam: John Benjamins. – 2006. – P. 184-202.
7. Giegerich H. J. Lexical Strata in English. – Cambridge: Cambridge University Press. 1999. – ix+329 p.
8. Killie K. The spread of *-ly* to present participles // J. Fisiak, M. Krygier, eds. Advances in English Historical Linguistics. – Berlin: Mouton de Gruyter. – 1998. – P. 119-134.
9. Kiparsky P. Lexical morphology and phonology// Linguistics in the Morning Calm. – Seoul: Hanskin, 1982 – P. 3-91.
10. Nevalainen T. Aspects of adverbial change in Early Modern English //Dieter Kastovsky, ed. Studies in Modern Early English. – Berlin: Mouton de Gruyter. – 1994. – P. 243-251.
11. Plag I. Word-formation in English. – Cambridge: Cambridge University Press. – 2003. – xiii+240 p.
12. Riddle, E M. A Historical perspective on the productivity of the suffixes *-ness* and *-ity*// Fisiak J., ed. Historical Semantics, Historical Word-Formation. J. Berlin: Mouton Publishers. – 1985. – P. 435-461.
13. Roeper Th. Implicit arguments and the head-complement relation// Linguistic Inquiry 18. – 1987.– P. 267-310.
14. Saciuk B. The stratal division of the lexicon// Papers in Linguistics 1. – 1969. – P. 464-532.
15. Scalise S. Generative Morphology. Dordrecht: Foris. 1984. – xii+237 p.
16. Siegel D. Topics in English Morphology. New York: Garland Press. – 1979. – 194 p.
17. Strauss S. L. On relatedness paradoxes and related paradoxes// Linguistic Inquiry 13. –1982. – P. 694-700.
18. Swan T. Sentence adverbs in English: A diachronic and synchronic investigation. – Oslo: Novus. – 1988. – 563 p.
19. van Hout, A., Roeper T. The impact of nominalization on passive, *-able*, and middle: Burzio's generalization and feature-movement in the lexicon// Papers from the UPenn/MIT Roundtable on the Lexicon. MITWPL 35, 1999 P. 185-211.
20. OED Online. Available at www.oed.com.

ИСТОРИЧЕСКИЕ ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНОСТИ В ОБРАЗОВАНИИ ВТОРИЧНЫХ ДЕРИВАТОВ ОТ АНГЛИЙСКИХ ГЛАГОЛОВ РОМАНСКОЙ ЭТИМОЛОГИИ

Ольга Билинская

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

Составлена полная выборка случаев завершения отглагольной прилагательной/причастной деривации образованием вторичных наречий и/или существительных, мотивированных основами романской этимологии. На основании исторических текстовых прототипов реконструирована представленность сценариев становления отглагольных деривационных цепочек с естественным (от простого к более сложному) и неестественным следованием составляющих. Апробирован изменчивый критерий хронологической однородности прецедентных текстов в оценке временного расстояния между парадигматическими состояниями общекорневого словообразования. Обнаружены сходства и различия в хронологии становления вторичной производности от основ французской этимологии и глагольных латинизмов.

Ключевые слова: словообразовательная цепочка, этимологические классы основ, текстовые прототипы, модели хронологической (не)однородности.

**DIACHRONIC SEQUENCES IN THE RISE OF SECONDARY
DERIVATIVES FROM ROMANCE VERBS IN ENGLISH**

Olha Bilynska

Ivan Franko National University in Lviv

The corpus of shared-root chains from Romance etymology verbs in which derived adjectives/participles take on adverbs or/and nouns has been drawn falling back on their being attested in the *Oxford English Dictionary*. Routes of the diachronic expansion of such deverbal sets revealed varying quotas of natural morphology succession strategies for French lineage and Latinate stems. When assessing the diachronic distance between the interim states of the deverbal sets studied as well as their overall evolution the electronic modelling developed allows for a changing chronological homogeneity threshold.

Key words: derivational chains, etymological classes of parent verbs, *OED* textual prototypes, patterns of chronological homogeneity.

Стаття надійшла до редколегії
25.06.2009 р.

Статтю прийнято до друку
14.09.2009 р.